

Osat.

Spisal Milan Pugelj.

I.

eko jesensko popoldne, ko ni imel železničar Žalovec slučajno službe, je potrkal nekdo na njegova sobna vrata in še predno se je bilo mogoče ozreti izza mize po njem, tudi vstopil.

„Gospod šef prosi, da bi se potrudili k njemu doli v pisarno!“ —

Bil je stari Tomaž, pisarniški sluga z dolgo, sivo brado, z modro kapo v roki in z večno istimi besedami in istimi začetki na jeziku: gospod šef prosi, gospod šef želi, gospod šef me pošilja. —

Mladi aspirant je dozdej čital, a na poziv se je nagloma dvignil, zaprl knjigo, jo odložil in odšel za slugo, ne da bi se bil oglasil.

„Blagovolite prečitati in podpisati!“ — je izpregovoril spodaj šef, položil predenj s pisanimi in tiskanimi črkami napolnjen list papirja in se naslonil na stolu nazaj. Aspirant je najprej zardel, pozneje je pobledel in vidno pozabil, zakaj ga je njegov pisarniški vodja naprosil.

„Izvolite podpisati!“ — se je oglasil šef v drugo in aspirant se je sklonil čisto avtomatno, oprijel s prsti debelušen peresnik, ga omočil v črnilo in začrtal ž njim na odločenem mestu svoje ime. Zdelo se mu je, da sedi pri sosednji mizi asistent, tam dalje adjunkt in poduradnik, ali ozrl se ni nikamor in videl nikogar. Sključen in s povešeno glavo je odšel iz pisarne, stopal po stopnicah kvišku v nadstropje, zavil v hodniku proti svoji sobi, odprl in zaprl vrata, sedel za mizo na prejšnje mesto in se pričel poglobljati sam vase. Pričel je izgovarjati posamezne besede, strmel v strop nad sabo ali v skladanico leposlovnih knjig na mizi, pritisnil obe dlani na obraz in se oglašal razsekano in raztrgano: „Torej, torej“ — In zopet vse tiho. In čez trenutje vnovič: „Tako je! Tako je!“ —

Spodaj pod okni so žvižgali in puhali vlaki. Zdajle, ob štirih in trinajst minut je priropotal osebni vlak iz Ljubljane in takoj

zopet odide. Od druge strani, od Trsta sem in po levem tiru prihaja tovorni vlak. Že bi moral biti tukaj, ali najbrž ima zamudo. Gospod aspirant se izgubi v čudno živahnih mislih, pogleda mehanično na uro, pomaje z glavo in se nenadoma domisli nečesa grenkega, težkega, neverjetnega.

Direkcija mu je odpovedala službo. Potrebne skušnje je že napravil vse tri, spomladi meseca maja bi moral postati definitiven, poleti bi se oženil in ustanovil nekje v prijetnih zračnih in domačih sobah, ali zdaj naenkrat — kakor blisk iz oblaka — pride direkcija in ga zapodi iz pisarne na ulico, od kruha med kamenje, izmed dostojnih znancev in prijateljev med brezslužbene potepuhe, lene in brezdolne postopače in klativiteze.

„Zakaj?“ — se je vprašal, dvakrat, trikrat je hotel izvedeti pravi povod od sebe samega in je ponavljal vprašanje: „Zakaj, zakaj?“ — Iskal je vsepovsod po spominih, pregledaval lastno življenje, ki je ležalo za njim, pretehtaval vsak korak, ki se mu je zdel važnejši, vse svoje izgovorjene besede je poslušal še enkrat, a nikjer ni našel vzroka. Ko je bil sprejet k železnici, se je mudil najprej nekaj mesecev v Trstu, od tam so ga prestavili na postajo, kjer biva do danes. Ob svojem prihodu — kaj se je dogodilo tedaj? — pozneje ob nadaljnem bivanju in poslovanju — kaj se je pripetilo? Išče med tisočnimi mislimi in ničesar ne najde. Nekaj njegovih kolegov je bilo Nemcev, nekaj Slovencev, šef je bil tudi Nmec, ali on, aspirant, je bil do vseh enako uslužen, enako priljuden. Govorili so v pisarni, kadar je čas dopuščal, šalili so se in smejali, a vsi enako, on ne več nego drugi. In v gostilno so šli včasi, tuintam so se peljali na skok v bližnje mesto, obiskali tam gledišče, kak koncert, kako plesno zabavo, ali vedno vsi skupaj, on istotako kakor drugi. Nekoč je govorila ž njim zadaj za postajo na vrtu najstarejša izmed šefovih hčera, gospodična Kristina, in se mu na ves glas smejala.

„Vi ste taki“ — je rekla — „kakor kaka devica. Nimate ne brk, ne moških potez, ne moških oči — sploh: pokvarjena rasa. Odkod pravite, da ste doma?“ —

Aspirant ji je odgovoril: „Z Drenovega; to je trg na Dolenskem!“ —

„Ni mogoče, ni mogoče!“ — se je čudila ošabna in domišljava gospodična. „Ali če ste že v navadnem človeškem kraju doma, vi vendar ne spadate v pisarno, v železniško pisarno!“ —

Ta nosljajoča govorica je bila nekaj neznosnega, a aspirant je vse to pretrpel in prenesel. Govorila je vendar šefova hči, njegovega gospodarja hči.

Večerilo se je, mrak se je gostil med sobnimi stenami, skozi okna je prihajala le še nekakšna meglena in gosta svetloba. Zdaj jeseni, ko se skrajšajo dnevi, je dozorelo v njegovem domačem kraju grozdje, novino pokušajo veseli kmetje in prepojo v vinskih gorah vse dolge jesenske večere. Najlepši čas je to, človek spozna njegovo lepoto šele takrat, kadar misli nanj in se ga spominja v daljnem kraju.

„Kam te zmedene misli?“ — se je hotel nenadoma zavedeti aspirant, vstal je, potegnil uro iz žepa in pogledal nanjo. „Sedem bo, službo je treba nastopiti!“ — in polotil se ga je nemir kakor včeraj, ali predvčerajšnjim, ali pred tednom in mesecem, ko je nastopil večerno službo. Kje je uniforma, bluza, rdeča kapa? —

Obstal je sredi sobe, zagledal se v tla, si oprijel s palcem in kazalcem levice golo brado in mislil nekaj svinčenega, težkega, morečega, kar je vleklo in tiščalo k tlom, k zemlji in dalje vanjo in v grob in še globlje. Posegel je po klobuku, ki je visel na obešalniku tik vrat, ga posadil na glavo in odšel iz sobe. Zunaj v veži ga je srečal od daleč postajniški čuvaj in se ni ustavil in salutiral. Ali so mu že povedali, kaj se je dogodilo, ali je že zvedel vse v pisarni?

Na drugem tiru puha in miruje osobni vlak iz Trsta in tik poštnega voza stoji njegov kolega, asistent Malič. Nobenega posla nima več, vse je že odpravljeno, vlak še to minuto odide, Malič sklepa roke zadaj na hrbtu, ozira se okrog in Žalovec pozdravi. Ali ga ni videl? Gleda v to stran proti njemu, aspirant pozdravi, asistent ne vidi. Ali je to resnica, ali je storjeno namenoma, ali se ga že sramuje in ga ne mara več poznati za svojega znanca, nekdanjega kolego?

Šef promenira nekoliko niže od postaje in se okrene v tistem trenutku, ko hoče aspirant pozdraviti, in mu pokaže hrbet. Zadaj za poslopjem leži šefov vrt in od tam zveni iz lope zaničljiv in skoro surov ženski smeh. To je Kristina s ponarejenimi zobmi; samo ona se smeje tako odurno!

Žalovec pride v gostilno, kamor je vedno zahajal na hrano, in sede na svoje vsakdanje mesto. Krčmar pride, a ne pozdravi. „Tja stopi!“ — veli natararici Lenki, ki se je prej vse dni vsem gostom smejala, samo danes je vsa resna.

„Kaj želite?“ — vpraša, molči in čaka odgovora. Ona, ki je prej neprenehoma žgolela samo gospod in gospod in izvolite in blagovolite in se venomer znancem najprijazneje smehljala, stoji zdaj resna in molčeča tik mize in čaka odgovora. Ob omari tik vrat sloni gospodar in tudi on gleda in kaže z očmi, kakor bi pričakoval nekakšnega pojasnila.

„Večerjal bi!“ — pravi Žalovec skoro prestrašeno. Bled je v obraz, v roke ga zebe, dasi ni še mraza, in konci prstov mu trepečejo kakor v mrzlici. Naenkrat ga objema čuvstvo, kakor bi sedel med kdove kakšnimi zlobnimi neznanci in moral zaupati nad vse mere sumljivemu človeku svoje dragoceno in mlado življenje. In isti hip in poleg tega čuvstva ga je sram, globoko, brezkončno sram, da vedo vsi ti ljudje, ki ga poznajo in ki ga gledajo in srečujejo, o njegovem ponižujočem in žalostnem dogodku.

„Pečenka je!“ — pove natakariča proti svoji navadi. Drugim gostom in druge večere je tudi njemu naštela celo vrsto jedil, smehljala se neprenehoma, šalila se vmes, kaj je dobro, kaj je še boljše in kaj je najdražje in najboljšo, ali danes ve zanj samo eno in suhoparno vest: „Pečenka je!“ —

Gostje pridejo, dvoje njegovih prejšnjih kolegov, ki ga pozdravita kakor za krčmarsko mizo neznanega pivca in sedeta ob drugi steni. Žalovec pije vino, ali ne more, pričinja rezati in jesti meso na krožniku, a mu ne tekne. Plača, vzame klobuk in odide.

II.

Noč je dolga, neznosno dolga. Minute gredo dalje kakor devdesetletne starke v copatah, tema visi in visi nad posteljo in se nikamor ne gane. Skozi okno je videti poševno navzgor košček neba, ki je posejan s kopo zvezd in je vedno enako temen in čemer. Na obposteljni mizici tiktaka vedno enakomerno žurno okrogla budilka, iz sosednje sobe se meša v njeno tiktakanje nihanje stenske ure, ki visi za bližnjimi vrati.

Zdaj — hvala Bogu! — je prišel prvi jutranji vlak. Štiri ure so pretekle od polnoči in petnajst minut. Četrta na pet je torej in kmalu — za eno uro — se prične daniti, tema se razredči, ta nepregledna, brezkončna noč se razkroji, razteče kakor kalna voda. Na postaji šumi in praskeče lokomotiva, izprevodniki kličejo ime postaje, potniki hodijo pred peronom in stopajo v vlak. Slišijo se signali, ostri žvižg lokomotive, nje puhanje, drdranje voz, nekakšni močni, spočetka počasni in pozneje vedno hitrejši in pogostnejši

sunki, ki pojemajo v daljavi, se spajajo v en sam oddaljen ropot in nekako utonejo v prostrani in ogromni tišini. Več in več življenja je čuti od vseh strani, ljudje hodijo spodaj po veži, po stopnicah, zgoraj po hodniku in se ogovarjajo. Tema se prične redčiti, hladna in vlažna svetloba sili skozi okna v sobo in se sredi nje kakor razkraja po tleh in kotih. Tisti košček neba poševno nad oknom bledi vedno bolj, zvezde na njem izginejo, ozračje posivi, in kakor bi stopili iz njega, se prikažejo vijugasti obrisi daljnih in svinčenih oblakov.

Nekdo se bliža vratom po hodniku, odpre jih, zapre, gre preko sobe in odide v sosednjo izbo. To je asistent Malič, ki je končal zdaj ob sedmih zjutraj svojo nočno službo. Slači se in lega v posteljo.

Aspirant Žalovec se drami iz nekakšnega težkega počasa, premetuje se nervozno po postelji, mane si oči, nenadoma vstane, ogrne uniformsko suktnjo, natakne pohojeno nočno obuvalo, šara proti vratom v sosednjo izbo in jih naporno in z vidnim trdom odrine.

„Kaj hočeš?“ — ga vpraša slabovoljno asistent, ki sedi v beli spodnji obleki na postelji in sezuva nogavice. Aspirant stoji sredi sobe, v lica je blede kakor stena in stresa se, kakor bi ga potegnil kdo zdaj v jesenskem jutru iz mrzle vode.

„Spat pojdi!“ — ga odganja asistent.

„Za božjo voljo“ — pričinja aspirant s prestrašenim in kakor bolnim glasom — „pri vseh svetnikih nebeških, prosim te, reci mi, gospod znanec, razodeni mi! Zakaj to?“ —

„Kaj, zakaj?!“ — vpraša neprijazno asistent, vrže nogavico jezno na tla, dvigne odejo in se skrči pod njo v visoko kroglo. „Kdo te razume! Noče se mi zdaj prerekati; vrag te odnesi!“ —

„Daj — reci — govori“ — prosi aspirant in se stresa, kakor bi hotel vsak hip zaihteti. „Razjasni mi skrivnost, zakaj so mi odpovedali službo?“ —

„Ker nisi mož!“ — odgovarja asistent. „Ne znaš postopati z delavstvom, ne znaš govoriti s strankami — no, sploh nimaš ne službenega obraza, ne službenih gest, ne besed. Ženska si, ženska v hlačah — to je! Zmaži se že, gani se, zgubi se, motovilo človeško! Kdo te je najel? — Spati moram — da bi te! Lahko noč!“ —

Asistent se je iztegnil pod odejo, obrnil se v zid in pričel globoko in počasi dihati. Aspirant je zaprl tiho vrata za seboj, sedel v svoji sobi na posteljo in gledal predse na omaro ob nasprotni steni, kjer je stala njegova nova, rdeča službena kapa. Spredaj se je svetil črn trak, ob vsaki strani pozlačen gumb, v sredini ospredja

od vsake strani zlato kolesce z zlato perutnico. Gledal je, tako dolgo gledal, da so mu stopile solze v oči. In ko jih je začutil, je pričel pregibati ustnice in izgovarjati posamezne brezmiselne besede, kakor bi se opravičeval pri sebi samem: „To se pravi, prijatelji — — hotel sem reči, draga moja — — ali me razumete?“ —

Umil se je in oblekel, in ko je šel spodaj po veži, je stopil za njim pisarniški sluga Tomaž in mu izročil dvoje pisem. Obstal je na pragu, pregledal oba naslova in zardel, kakor bi ga bil kdo zalotil pri hudodelstvu. Vtaknil je vse skupaj v žep in odšel daleč od hiš po široki cesti med senožeti in prazne njive. Tam daleč zunaj, kjer ni bilo človeka ne v daljini, ne v bližini, je potegnil iz žepa prvo pismo, ga ob robu obtrgal in razganil. Pisala je njegova mati: „Ljubi sin! Kakor veš, je napočil zdaj pri nas čas trgatve, in ker veva jaz in oče, da mnogo trpiš v ostri službi in nimaš ne časa, ne kraja, kjer bi si ohladil izmučeno glavo, zato te oba prav lepo prosiva in vabiva, da nas vsaj za nekaj dni obiščeš. Oče pravi, da kar piši po dopust, in če se Ti zdi, da bi ga ne dali na Tvoje besede, pa pripomni zraven tako, da je oče rekel, naj Te na vsak način za nekaj dni oprostijo. Ako pa veš, da je taka zadeva še strožja, pa zapiši, da si bolan in se moraš prezračiti in počiniti. Oče je takih misli, da boš dobil gotovo, če le hočeš priti in imaš mene, svojo mater, kaj rad. Grozdja je na moč, vreme dobro, in ako Bog da, bomo imeli mnogo dobrega pridelka. Torej le gotovo pridi in piši kdaj, da se pripelje Franc po Te na postajo. Pozdravljamo Te — — —“

Žalovec se je nasmehnil in hipoma zresnil v čudni grozi, ki ga je obšla kakor napad mrzlice. Videl je pred sabo sivega in dobrohotnega očeta, svojo mater, odkritosrčno in živahno kmetico, svojega brata Franca in svojo sestro Milico. Vsi so se ga domislili ob veselem vinorodnem času, pisali mu in ga povabili k sebi, da bi se ne veselili ob trgatvi sami, ampak bi bil tudi on deležen tega veselja. Oče in brat Franc bi ga vzela v svojo sredo in ga odpe-ljala v vinske gorice, kjer ne utihne noč od samih razkošnih vriskov, kjer se po pesmi

„— život redi in pase,
kjer nam vinska trta rase.
Sladek je njen sad,
vsak ga ima rad,
gre teb' in meni v lase.“

Ali vsi ti ljudje se vesele po trdem delu in trudu, njih radost je posledica samozadovoljnosti. Ne ljubijo ga, nočejo poznati takega človeka, ki mrzi delo ali ki ni za delo ustvarjen. Da bi izvedeli o njem, o svojem sinu, kako se je ž njim pripetilo, bi se ga sramovali, ne bi ga vabili, ampak branili bi se ga. On ni bil poraben v službi, on ne zna delati, on ni človek.

Drugo pismo mu je pisala Oglajeva Tina, mizarjeva hči in njegova nevesta. „Dragi ljubček!“ — pripovedujejo drobne in okrogle dekliške črke. „Tvoj oče mi je včeraj popoldne povedal, da prideš na trgatev, in jaz prepevam zdaj že drugi dan neprestano samega veselja. Tako Te imam rada, da sama ne vem, kaj bi zapisala.“ Na tem mestu je sledila vrsta kroglic in pik in črtic, ki so dokazovale, kako je mlado in zaljubljeno dekletce premišljevalo o nadaljevanju svojega pisanja. Po eni razčrtani vrsti so se pričele zopet besede. „Prosim Te prav lepo, da se pripelješ to pot v uniformi. Oče je rekel, da imaš tudi sabljo in sicer zgoraj in spodaj zlato. Na naši železniški postaji sem že ogledala vse uradnike, pa nima nobeden zlate sablje. Kako, da jo imaš Ti? Pripelji jo pa na vsak način s seboj? O — zopet mi je zmanjkalo besed in to zavoljo samega pričakovanja in nestrpnosti. Ali prideš takoj k nam, ko se pripelješ na trgatev? Jaz mislim, da! Srčno Te poljublja — —“

Žalovec je čital in nekaj mu je šumelo in zvenelo okoli glave kakor odmevi daljne in lepe godbe. Silno blizu se mu je zazdela Tina, kakor bi se skrivala za deblom bližnje lipe, ki raste ob cesti, ali tam za tistim polgolim grmom, ki šepeta z listjem ob robu košenice. In bal se je je in vseh domačih ljudi, ki še ne vedo o njegovi usodi, ki še vidijo pred njim kakor pred samimi seboj same jasne ceste in cilje, žele si ga medse in ga vabijo. Ali on ni več tisti, kakor je bil nekdanj, on nima več službe, nima bodočnosti, on je postal od včeraj na danes potepuh, izgubljenec, postopač, klativitez.

Vse pleše po mislih in se mede kakor suhe snežinke v burjastem zimskem dnevu. Spomini, sedanost, bodočnost, vse se meša, pleše pred očmi, prikazuje se in izginja. Nekaj samega ostaja pred očmi in tisto je kakor črna jama, kakor temno brezdno, kamor zdrsne danes ali jutri ali pojutranjem pešajoča popotnikova noga.

Vrnil se je, popil v gostilni kavo in odšel nazaj v svoje stanovanje. In ko je sedel tam zamišljen pri mizi, je potrkal Tomaž, vstopil in naznanil. „Gospod šef naznanja, da pride jutri nov aspirant in je zato treba izprazniti sobo!“ —

Žalovec je zopet sam. V sosednji sobi hrči asistent, okrog njega plavajo in zvenijo slugove besede. Roke se iztegnejo same od sebe po knjigah, prsti se oklenejo ličnih platnic in jih ne marajo izpustiti. „Ne smeš vzeti s seboj!“ — pripovedujejo ustne — „Ne smeš vzeti! Sumili bi te doma, sumili!“ — In misli se začudene vznemirjajo: „Kdo je rekel: doma? Kaj je kdo rekel? Ne domov, daleč kam, daleč!“ — In zopet ustne čisto mehanično in komaj slišno: „Ali kje so denarji, kje so sredstva?“ —

(Konec prihodnjič.)

Dediščina po antiki.

Vojeslav Molè (Rim).

Vsakdo, ki priroma na klasična italska tla, ostrmi ob krasoti, ki jo razodevajo še vedno razvaline davnih stoletij, in vsakdo obogati tu svojo dušo. Koliko jih je bilo, ki so ravno tukaj šele spoznali, po kateri poti jim je hoditi! Kdo bi naštel njih imena?

Legijon jih je od Montaignea do Ponosina in Chateaubrianda, Tainea in Anatole Francea; od Rubensa in Dürerja do Goetheja in Böcklina; od Gogolja in Mickiewicza do Vrchlickega in Konopnicke.

Vsakemu govori ta zemlja drugače, vsakdo najde tu svoje ideale. Rim je enako svet katoličanu in svobodomislcu, tujcu in Italijanu, papeževemu privržencu in pristašu četrte Italije. Goethe je postal v Rimu pogan, Chateaubriand je videl v njem le ogromno silo in romantično poezijo katoličanstva. A eno so ponesli odtod vsi v svojo domovino: vpliv antike.

Zakaj vse, kar so ustvarili poznejši rodovi, je imelo svojo kal v antiki. Neizmerni so njeni zakladi; njena sila je večnomlada. Res je sicer, da je ne umevamo več tako, kakor jo je umeval n. pr. Goethe. Vsaka doba ima svoje ideale, vsak vek ustvarja iz sebe in gre po poti, ki si jo začrta sam. Vendar pa je nemogoče, da bi se kdaj izpolnila zahteva, ki sta jo stavila Nietzsche in Emerson: da pretrga človeštvo vse zveze s preteklostjo, da črpa navodila zase le

Osat.

Spisal Milan Pugelj.

III.

koli enajste ure dopoldne si je kupil Žalovec vozni listek in kmalu nato stopil na vlak in se odpeljal. Adjunkt je imel službo, tekal je ob vlaku in se obrnil vselej, kadar bi bil moral videti svojega odpuščenega kolego, v drugo stran in tako, da ga ni videl. Ko je vlak odropotal, se je sklonil Žalovec skozi okno in pogledal nazaj po beli postaji. Še dvakrat, še trikrat se je zabliskala med vejevjem in se nenadoma potopila v brezgledni rumenini jesenskega listja.

Vozil se je v tretjem razredu. Nasproti njega je sedelo dvoje mladih deklet in se šepetaje menilo in stiskalo k oknu. Na drugi strani je sedel črn delavec in kadil smrdljive cigarete, tam dalje je ždela kopa kmetic s košarami po kolenih in se razgovarjala o sejmovih in kupčiji. Skozi okna je sijalo jesensko solnce, na desno in levo so bežale mimo gole pokrajine, zdaj senožeti, zdaj pašniki, zdaj grmičje in drevje. V Ljubljani se je bilo treba presesti v dolenski vlak, ki je odhajal čez kake pol ure. V njem je udaril na uho znani dialekt, znani kraji so bežali mimo oken, nizki holmci z belimi cerkvicami, ki so se kazale od vseh strani.

Čudno se je bilo tod voziti. Prišli so spomini in tako napolnili kupé in ga zagostili, da je sedel Zalovec kakor v megli in ni videl, ne slišal več ne sopotnika, ne sopotnice, ki sta sedela poleg in se razgovarjala o kmetiji. Stokrat in stokrat se je že toč vozil in vselej v drugem razpoloženju kakor danes. Ko je obiskoval šolo, se je vozil na počitnice, pozneje se je peljal toč prvokrat v svojo službo, nekoč ga je spremljala na tej vožnji njegova zaročenka Tinica, in blizu Grosupljega drči vlak skozi tunel in tam se je dogodilo nehote in nepričakovano prvokrat nekaj sladkega in nepozabnega.

Rahlo kramljajo spomini, v dnu duše leži kakor svinčena kepa zavest sedanjega stanja in nesreče, drčeče kolesje pod vozovi enakomerno suje in se zaletava, včasih zaškriplje in zaječi pod zavor-

nicami, vlak vozi vedno počasneje, izmed drevja se prikaže bela hiša, skladanica lesa, jesenski vrt, kopa ljudi in lokomotiva zašumi na ves glas in se ustavi. Postaja je in sprevodniki letajo po dolgem ob vlaku in naznanjajo potnikom, kam so jih pripeljali.

Nekoliko minut po treh izstopi Žalovec v svojem rojstnem kraju. V trgu je postaja in on ima še pol ure peš do svoje vasice. Gre med travniki in njivami, koder pospravljajo kmetje zadnje pridelke. Včasí mu pride nasproti znanec ali znanka iz trga ali bližnje vasi, pogleda vanj začudeno in se skoro nasmeje, aóí vidno manjka gotovosti. On, Žalovec, ve in pozna in se vsakogar spominja. Ali ko bi bilo treba izpregovoriti, ga navda nekaj odvratnega, tujega, v tla pogleda ali v stran in v dnu notranjosti ga je sram.

Tam tiste rebri na desni, ki se topé v jesenskem solncu, to so vinske gorice. Bele hišice sredi njih, ki se blešče kakor ubeljeno platno, to so zidanice, vinski hrami, ki čuvajo za zidanimi stenami in železnimi zapahi zelo trebušate sode, vse polne iskreóih, bisernih vinskih kapljic.

Žalovec pride do doma in tik pred pragom mu postane tesno in okorno, kakor bi ne bil prišel prav in bi se moral vrniti. Ali vseeno stopi v vežo, postoji, gre dalje v hišo, zopet postoji, se vrne v vežo in stopi iz nje pri nasprotnih vratih na dvorišóe. Tam zagleda mater, ki stoji sredi kokoši, jih krmi in se ž njimi pogovarja: „No, ti óopka, — pravi — „tebe imam jako slabo zapisano. Pet dni že nisi znesla jajca! Le glej, da ne boš o Božíóu v peóí cvrçala!“ —

„Dober dan!“ —

„Bog daj!“ — odgovori mati, a ko se okrene, ji zastane sapa, peharóek ji pade iz rok, žitó se raztrese po tleh, kokoši zakokodakajo in petelin zapoje, kakóor bi še ne bal take nezgode. Žalovec stopi k njej in ji ponudi roko. Kmetica se nagloma iznebi zadrege, še je rdeóa v zarjavela in razorana lica, ali že se nasmehava in veselo meni: „Ti kósmata kuóma ti! Kako si me pa preplašil! Prideš kakor duh z onega sveta! Ne pišeš, ne daš glasu od sebe, ólovek se okrene, pa stojiš za njegovim hrbtom! Ti gora visoka ti!“

Žalovec stoji pred njo, v bleða lica je zardel, hoóe nekaj povedati, pa ga moti grenka zavest, ki ga tišóí v prsih. Mati je vidno zelo vesela, peharóek póbere in odhaja s sinom v vežo in hišo. „Vidiš“ — pravi — „naš óe vse ve. Kaj ne, da si tako napravil, kakor mi je rekel pisati, pa so te pustili domov! Ti dedec ti! — Laóen si; kár za mizo sedi, takoj ti prinesem. Ali pisal bi bil vseeno

lahko! Frane bi bil zapregel Luco ali pa oče in bi se bil pripeljal pote na postajo. Tako si moral pa peš do doma!" —

„Kje so pa drugi?“ — vpraša Žalovec.

„Frane in oče sta šla v listnik, Milico sem poslala pa v prodajalno po sladkorja!“ pripoveduje mati veselo in prijazno in jesensko solnce sije v sobo in se sveti na tleh v ploščatih in trepetavih lisah. „Milice kar poznal ne boš! Cela nevesta je že postala! Frane se pa zares ženi! Kar žilica mu ne da miru in tarna in pravi, da nas bo kar pustil, če mu ne pre skrbimo pred pustom ženske. Sosedovo Marjeto bi rad — ta glavač neugnani!“ —

Pred hišo priškriplje in se primaje visoko naložen voz listja in zavezne okna, da je skoro mračno po sobi. Oče se oglasi v veži in mati se mu odzove v kuhinji in shrambi, kjer pripravlja prigrizek, z veselim oznanilom: „V hišo poglej! Gosta si dobil!“ —

Oče res odpre vrata, pogleda, pa se odkrito zasmeje na vsa usta: „Bog daj, Tone — — Da bi te cesarska dežela! Kaj so te oblaki iztresli?“ —

Stopi do njega, iztegne žilavo roko z zavihanimi srajčnimi rokavi, oprime z žuljavo dlanjo mehko sinovo desnico in jo prijateljsko in prisrčno strese. „Halo-o!“ — kliče — „Halo! Kje si, mati? Daj fantu jesti, daj, prinesi!“ — In mati se odzivlje iz veže: „Že nesem, že nesem!“ — A oče še ni zadovoljen in kliče dalje: „Halo, ho-o! Milica, kje si? Bog te dal, vrtoglavka! Vina prinesi, starine iz desnega soda! — Frane — aló, v hišo! Gosta imamo!“ —

Frane in Milica prideta in se oba razveselita brata. Milica je že res velika in močna mladenka. Ali zelo mlada je in mehkega srca, in ko vidi bratca, ji stopijo solze v oči in prične jokati od samega veselja.

„Kaj te pa mami?“ — se ji smeje oče. „Zapleši, zapleši!“ — A mati jo izgovarja: „Glej ga trdokožca!“ — pravi — „Rada ga ima, pa se ji stori milo! Misliš, da je vsak tak, kakor si ti? Če bi videl Kristusa na križu, pa še ne bi jokal!“ —

Veselje je splošno. Vsi sede okoli njega za mizo, jedo z njim, trkajo in pijo največ samo zavoljo tega, da mu delajo večjo slast.

Ko se zmrači, odidejo, kar je moških, k mizarju, ki je odprl zadnje čase tudi gostilno. Mizar je star prijatelj kmeta Žalovca, in da se to prijateljstvo še bolj utrdi, se pomože avgusta meseca med seboj njuni otroci. Tinica je že velika in zrela za ženitev, Tone pa ima dobro službo in bo lahko skrbel zanjo in za otroke, če jih jima Bog pošlje.

Mračno je že vsenaokrog, v mizarjevi krčmi gori luč, troje pivcev sedi za mizo in se pomenkujejo. Ko zagleda gospodar Žalovca, se ves razveseli in prav prlrsčno pozdravlja prišleca Toneta, svojega bodočega zeta. Tudi gospodinja pride in nazadnje Tinica. Zunaj jo je nalagala stara dekla Neža, da sedi v hiši sredi orožnikov grozen tolovaj, pa ga ni nikjer videti. Ali kdo gleda izza mize, bratci, kdo gleda izza mize!

Tinica je zdaj rdeča, zdaj bleda, ob vratih stoji in zvija predpasnikov rob, silovito je vzradoščena, a poleg tega jo skrbi, ker najbrž ni prav čedno počesana in ker nima na sebi najlepšega nedeljskega krila. Posade jo za mizo, ali tam ji ne gre beseda iz grla. Gleda v naročje in le včasih kradoma, kadar se zdi, da gotovo ne gleda mladi Žalovec proti njej, se ozre za trenotek v njegov obraz in ga izpreleti bliskoma s svojimi velikimi in sinjimi očmi. Šele pozneje, ko se zavzame vsa družba za drug pogovor in odide Tone v vežo in pred hišo in ona za njim, se prične oglašati s prijaznimi in radovednimi dekliškimi vprašanji.

„Ti!“ — se zanima. — „Kako pa, da si se tako nenadoma pripeljal?“ — In še predno pričaka odgovora, rešuje vprašanje sama. „Dopust si dobil, dopust, ali ne?“ —

In Žalovec ji pritrdi: „Da!“ — Tih je, vedno misli nekaj drugega, kakor govori in posluša, boji se večera, domisli se, da se je tisto že dogodilo, da je že zadaj, ali posledica je hujša od dogodka. Večer je prijeten, jesensko nemiren in dobro de vročemu čelu in licu hladna sapa, ki diha nekod od severa.

„Ti!“ — kramlja dekletce. „Zakaj pa nisi prišel v uniformi? In sablja? — Kje imaš sabljo?“ —

„Doma!“ — odgovarja Žalovec in njegov glas je ves truden in ubit. „Tam, kjer službujem. Preokorna je na poti.“ —

Tiho je zopet in dekletu se nenadoma zdi vse drugače na svetu, kakor je bilo včasih. Prej, ko sta se videla še vsak dan, jo je prijel vselej, kadar sta bila sama, za roke. In vedno in vedno je bilo prijetno, zdaj pa je vse tako mrtvo in pusto in vsakdanje. On sedi na klopi pred hišo, ona stoji pred njim in ne ve, kaj bi rekla, kaj bi počela, kam bi dejala roke. Misli prejdejo, ojunači se in sede tik njega na klop.

„Ti!“ — prične zopet. „Mati in oče sta rekla, da se pojdem v mesto učiti kuhati. Pravita, da ni zate taka vsakdanja hrana, kot jo znamo pri nas pripravljati; jaz pa trdim, da je! Ali ni?“ —

„Je!“ — pritrdi Žalovec in sam čuti, kako bi bilo treba nekaj govoriti, nekaj povprašati, povedati, nekaj prijaznega, ljubezenskega napraviti. Ali nima besed, nima zmožnosti za zaljubljeno dejanje. In Tinica se hipoma domisli, da se je pripetilo v življenju njenega ljubljenca nekaj takega, kar mu je njo odtujilo. In že vidi v mislih ničemurno in našopirjeno mestno gospodično, ki se košati pred njim v širokem klobuku in izpodkopava njeno ljubezen in srečo.

„Oh!“ — vzdihne. „Zdaj pa vse vem, zdajle sem se šele domislila, zakaj si tak!“ —

In on, ki čuti svojo krivdo in ji ne more svoje usode razkriti, se vznemiri in začudi: „Kakšen, kakšen?“ — vpraša naglo, a dekletce že poihteva in pripoveduje trgoma in očitaje: „Kaka druga, gosposka te je zmotila — — o! le naj te, le imej jo, jaz pa se ne bom nikoli omožila, ne bom nikoli srečna, pojdem v samostan...“ In vse tako dekliskonaivno dalje.

Njemu se Tinica smili. Vzame njeno levico v roko, jo boža, jo položi v svojo levico, se oklene z desnico dekličinega pasa in skloni svoje lice k njenemu. „Čemu?“ — vprašuje — „Čemu?“ — In sam ne ve, kaj hoče povedati. Težko mu je, sladko, odurno, hladno, zoprno — vse obenem. Boža jo in tolaži: „Nič ne misli, nič ne misli! Srečna si, Tinica, jako si srečna!“ —

Družba pride iz gostilne in se smeje mladi dvojici. Doma še čujeta mati in hčerka, na mizi čaka starinski bokal rumenega vina, z belim prtom pregrnjena pogača in na podolgovatem krožniku zgoraj črnikasta in od načete strani sočnordečkasta gujat. Postelja je visoko narahljana, da je treba prilično splezati nanjo, in vsa pregrnjena z belimi in bleščečimi rjuhami, ki diše sveže in prijetno po domačem platnu. Tik postelje je primaknjen stol in na njem stoji majhen svetlikast kozarček in poleg visoka zelena steklenica, ki je napolnjena z najboljšim domačim žganjem.

Zjutraj, ko se komaj zdani, gredo moški v goro in ženski obljubujeta, da prideta popoldne za njimi s polnimi jerbasi peciva in slanine. Solnce vzhaja, vinogradniki so že na gori, že odpirajo bele hrame, pripravljajo stiskalnice in brente in se razkropljajo med brajdami. Tam se oglašča eden, tam drugi, tam pove dovtip Lipovčev Šimen, od druge plati se mu zasmije Lisjakov Nace in ga podraži s pokaženo ženitvijo. Kakor se nagiblje dan, tako raste dobra volja. Po hramih cvilijo stiskalnice, mošt se cedi v lesene golide, močan vinski duh napolnjuje prostor, gospodar zajema s staro majoliko v prostrani kadi, pokuša sam in mlaska z jezikom, pomišlja in

kima, zajema v drugo in ponuja še sosedu v pokušnjo, v pomislek in izjavo.

„Bog jo je dal!“ — govori hvaležno in zadovoljno. „Pozna se, da jo je Bog dal! Taka je ta kaplja, kakor bi je bili iz nebes nastregli!“ —

Ko se nagiblje dan, pridejo ženske v širokih belih predpasnikih, s pisanimi rutami okoli pleč in z ogromnimi in na vse načine križastimi jerbasi na močnih in zarjavelih glavah. Mladina jim uka nasproti, možje in starci vihte s pajčevinami preprežene klobuke in jih kličejo od daleč po imenih. Visoko so nakopičeni pasasti jerbasi in na mnogi strani kuka izpod belega prta okroglasta kost debele krače ali glava pečenega koštruna ali kljun rumenega petelina. Zdaj — naenkrat — v mraku se je napolnila vsa gora s samimi pesmimi. Kakor bi se izpremenili vsi ti stoteri kmetje, ki šume med trtami in se vrtijo po zidanicah, v črne murine, polegli po brajdah in zapeli zdaj, ko se je storil miren in prijazen jesenski večer. Ali lepo zapeli, ne samo zažvižgali. O gori bi povedali v pesmi, kjer žlahtna vinska trta rase, o zlati vinski kaplji, ki daje žilam kri in moč, o starčku, ki je živel tam v vinskih gorah, izpraznil na smrtni postelji zadnjo kupo te rujne tekočine in se priporočil ž njo v roki samemu nebeškemu očetu: „Še tale kozarček — pa bom prepeval vekomaj tvojo čast in slavo!“ — Sosed se brati s sosedom, fant s fantom, mož z možem, vsekrižem prigovarja drug drugemu, „naj prime kupico v ročico, napije Tinetu zdravico“ in še posebe zabičuje:

„Čisto ga ven izpij,
drugemu nalij —
saj imaš modró glavico!“ —

In vsi ti napevi so tako mehkočno prijetni, tako priljudno zaokroženi, da silijo pevcu in pivcu smeh na usta.

Že pozno zvečer je prijel Frane brata Toneta v zidnici pod pazduho, ga odpeljal na plano, ga potisnil tik sebe na klop pod brajdo in mu povedal nekaj zaupljivega in odkritosrčnega: „Ali poznaš ti sosedovo Marjeto?“ — je vprašal. „Ali se je še spominjaš?“ —

„Še!“ — je odgovoril Tone.

„Tisto, vidiš“ — je zaupal Frane — „njo imam rad. In tudi ona mene: prisegla mi je! Njo bi rad za ženo!“

„Da!“ — je pritrdil Tone. „Ali kaj naj jaz storim pri tem?“ —

„Reci očetu!“ — je svetoval in prosil Frane. „In materi — obema reci! Dajte mu jo, svetuj, pred pustom ga poročite! Tako govori, tebe bosta ubogala!“ —

„Hočem!“ — obljubuje mladi Žalovec. „Daj mi roko!“ — sili brat, stiska desnico in se vnaprej zahvaljuje. „Hvala ti — zame in zanjo, hvala ti!“ — Vračata se, brat se ga okleplje okrog ram in poje na vse grlo.

Vsi so že pospali, petje je utihnilo, samo še on sam se premetuje po slamnatem ležišču in ne more pričakati spanca. Kakor v polsnu se oglasi z neumljivo besedo in sestra Milica, ki leži blizu njega, naenkrat izpregovori in polahko vpraša: „Ali še ne spiš, Tone, ali še ne spiš?“

„Ne!“ — pove Tone in umolkne. In čez nekaj časa zopet povzame Milica: „Misii se mi blodijo po glavi, pa ne morem zatisniti oči!“

„Kakšne misli?“ — vpraša brat in Milica molči in se po dolgem odmoru oglasi: „Ni, da bi pravila, ni mogoče!“ — In kasneje doda: „Ali bi me ti razumel, ali se mi ne bi smejal?“ —

„Ne!“ — obljubi brat in skriva svojo nepozornost z naglimi in točnimi pritrjevanji in odgovori.

„Vidiš“ — pripoveduje Milica s tišjim glasom — „ali ti veš, kje se pravi v naši vasi pri Jurjevih?“ — Čaka, da brat pritrdi, in zopet nadaljuje: „Tam imajo študenta Lojzeta in tisti mi je rekel, da me ima rad. O Božiču zopet pride. Ali je mogoče, da me ima rad?“ —

„Mogoče je“ — pravi Tone — „kako bi ne bilo mogoče?“ —

A Milica ne verjame in je vseeno zadovoljna z bratovo izjavo: „Saj ni mogoče, kako bi bilo mogoče, kako bi bilo?“ šepeta sama sebi — —

Teden dni so ostali vinogradniki v gorah in se šele v soboto pred prazniškim dnevom vrača li proti vasi. Mladi Žalovec je bival ž njimi in se ž njimi vračal v domačo hišo. Zdaj proti koncu njegovega dopusta, ki ga je bil doma napovedal, je postajal zanj vsak bodoči dan težji in grenkejši in usodnejši. Iti je bilo treba, odpraviti se, odpeljati se, ali nikjer ni bilo več zanj mesta, nikjer cilja, kjer se vrši njegovo delovanje, njegov vsakdanji posel in služba. Enkrat samo v vseh teh dnevih je hotel povedati resnico, razkrinkati samega sebe do mozga in razočarati navzočne. Močno je pil tisti večer, nenavadno, pričel se je smejati in šaliti. Zaobrnil je najprej tako, kakor bi pravil o svojem prijatelju. Ali vsi so bili enih misli:

„Nevreden človek!“ — so dejali. „Ni za delo, ni za življenje. Kakor osat med rastlinami!“ — In zdaj je pokazal nase in se zasmejal bridko, kakor se mu je zdelo, grenko: „Jaz sem tisti osat!“ — In tudi drugi so se zagrohotali, ali veselo in prostodušno.

„Jaz sem tak osat!“ — je povedal resno drugič, ali vsi so se smejali. In sam sebe se je nenadoma prestrašil. Da bi ti ljudje spoznali resnico, naj nihče ne želi učakati, da bi kdaj zagledali golo, nesrečno resnico!

Sedmi dan pa, ko se je sešel zopet z mizarjevo Tino, je duševno onemogel kakor preplašeno dete. Ko sta se menila v vrtni lopi in je sedela Tinica na njegovih kolenih, mu je nenadoma zmanjkalo besed, nekaj dušičnega se je razlilo po prsih, grlo se je stisnilo v bolečini in oči so se zameglile. Deklica ni videla v mraku ljubljencevega obraza, samo krčevit pritisk njegovih rok je čutila na svojem životu in mirno vprašala. „Ti, dragec, zakaj me tako stiskaš?“ —

Takrat so se mu nenadoma izlile iz oči solze, tekle po licih in kapale od trepalnic na dekličine lase, na njeno čelo in njena senca. Oklenila se ga je, stisnila glavo k njegovemu obrazu in pričela še sama jokati. „Oh, do solz te imam rada“ — je jecala trgoma in komaj umljivo — „da, do solz — tako — kakor imaš ti mene! Ali nič ne bodi žalosten — nič ne bodi otožen — vse bo še dobro, lepo, blago! Avgusta meseca — takrat se vzameva, takrat postanem vsa tvoja — samo čisto tvoja — ali me poslušáš?“ —

Oba se pomirita, deklica se zravna v naročju, premišlja nekaj in se nepričakovano oglasi: „Ali da bi se šla zdaj v mesto sama kuhati učiti — to je neumno, ali ne? Čemu?“ —

IV.

Teče osmi dan, nastopi deveti. Žalovec se ogiblje družbe, ždi v samoti ali hodi po polju in gozdih zadaj za vasjo. Materi se smili, ker se ji zdi, da bi še rad ostal pri njej, pa mu ne dovoljuje služba. Tinica se tolaži s svatbo in šteje na drobne in rožnate prste, koliko mesecev je še do avgusta, koliko tednov mora še preteči. Oče ostaja vedno premišljen možakar, posmeje se in pravi: „Jutri bomo pa zapregli Luco in odpeljali Toneta na postajo. Cesarska dežela! — rad ga imam, pa bi ga še s svojimi nauki pripravil ob službo! Kajpada! Iti mora, to se razume! Služba je služba!“ —

Deseti dan napoči, pred hišo stoji koleselj in spredaj hrže in koplje okrogla Luca, kakor bi se ji mudilo še danes za deveto

goro. Frane se poslovi na pragu od brata, oče stopi spredaj na voz in urejuje med prsti vajeti, Milica sede tik njega in zadaj se uravnava mati in Tone. Naglo drče kolesa po cesti. Nenadoma se pripeljejo do mizarjeve gostilne. Tinica stoji na pragu, belo obleko ima na sebi, v lica je rdeča in v rokah drži kito cvetja. Ustavijo se. Mati posadi Tinico tik sebe, krčmar in krčmarica se prikažeta na pragu, dobrovoljno in šegavo pozdravljata in strežeta z vinom. Zopet drči koleselj dalje, zadaj za njim lete veseli klici, znani kmetje se umikajo k cestnemu robu, smehljajo se in snemajo klobuke. Tam izmed drevja se že beli železniška postaja, blizu ceste teče dvoje železnih tirov, ki bežita v rahlem loku po ravnini in se tam v dalje stekata v eno samo črto.

Miren jesenski dan je. Ni solnca, ni sape, nebo je megleno in jasnosivo, jate ptic se izpreletavajo pod njim in se dolgočasno oglašajo. Tam na levi teče širok potok in ob njem stoji starinski mlin, ki neprenehoma šumi in ropoče. Troje črnih in ogromnih koles se suče ob njegovi steni in med njimi oplakuje in prši na vse strani razpenjena in mleku podobna voda. Preko polja sem prileti rjav pes, laja na ves glas, teče za vozom in zaostane nekje zadaj v obcestnem grmičju.

Zdaj se je voz ustavil, Luca otresa grivo, potniki poskačejo s koleslja in ženske si uravnava krila. Nekdo govori o voznem listku, Žalovec ne ve kdo, ali vseeno gre naprej v postajne prostore in si kupi listek. Vsi gredo za njim in se postavijo zunaj na peronu v krog.

Dvoje, troje železniških čuvajev hodi okrog voglov, sicer ni nikjer nikogar. Na steni brni enakomerno električni zvonec, ki naznanja prihod vlaka. Iz za zadnje stene zavije poštni voz s suhim, sivim konjem, ki enakomerno pokašljuje.

„Za Božič“ — govori oče s prijaznim glasom — „le gotovo pridi! Če več ne, za en sam dan. Rad bi, da bi skupaj božičevali!“ —

Tina nič ne govori, tudi Milica ne. Prva drži v roki rdeče rože in je videti, kakor bi bila nanje pozabila, ali bi več ne vedela, komu jih je namenila. Mati govori o zdravju, želi srečno vožnjo in vprašuje, kdaj dospe vlak v Ljubljano, kdaj do tiste postaje, kjer slušbuje njen sin. Med vsemi plava nekaj otožnega, sanjavega. Radi bi ostali vsi skupaj, pa ne morejo. Enega od njih kliče življenje v druge kraje.

Žalovec je ves blede, vidno zmeden. Misli mu begajo po glavi pod senci mu tolčejo žile kakor kladiva, po ušesih mu šume in

zvone plašni in neumljivi glasovi. Vsak hip pogleda z očmi v daljavo po ravnini, odkoder pričakuje črne in kadeče se lokomotive. Misli nanjo kakor na pošast in grozno mu je. Zdaj — ta trenotek se je prikazala. Spočetka je majhna in črna, a vsak hip postaja večja in ogromnejša. Glavo nosi pokonci in iz nje se vale dolgi in nepregledni oblaki gostega dima. Rohni, ropoče, prasketa, mirno se bliža in mogočno, kakor bi plavala na nevidnih krilih ped nad zemljo sredi teh poljan in holmov. Na vse strani puhti od nje silovita moč, ki se širi po ozračju kakor grom neba ali bobnenje potresa. Oster žvižg se oglašča iz nje, reže zrak kakor nevidna ostrina in se zajeda v uho kakor nekaj bodečega in nevarnega. Železničarji tekajo pred postajo, dvoje, troje potnikov izstopi, vlak stoji črn, dolg in šumeč.

„Kdaj se zdaj vidimo?“ — se nenadoma oglasi Žalovec, v obraz je blede kakor rjuha, roke se mu tresejo, govori, kakor bi bil naenkrat oslabel, onemogel in glava mu leze nekam na prsi proti zemlji.

„O Božiču!“ — odgovarja nekako za njegovim hrbtom oče in tudi njegov glas se je izpremenil, postal je votel. „Ako Bog da zdravje!“ — dostavlja. „Ako Bog da!“ —

Tinica zaihti in zakrije oči z belim robcem, Žalovec se oglasi vnovič čisto rahlo in obupano: „Nikoli več se ne bomo videli!“ — Izpregovori in se hipoma oklene s trepetajočimi rokami materinega vratu, kakor bi pri njej iskal zavetišča in rešitve. Oklepa se je tesno, kakor bi ne maral več od nje.

Vlak že žvižga, oče izpodbuja, da je treba vstopiti, sin omahuje tik matere, hoče oditi, odhaja, Milica kliče za njim in mu ponuja bel, z jedili napolnjen zavoj, lokomotiva zahrope in se zgane, vozovi sunejo drug ob drugega, mati se oglasi prestrašeno, skoro zaječi: „Kaj ti je, Tone, kaj ti je?“ —

Tone leti nekam v sredo vlaka, iztegne roko, da bi se oprijel voznega ročaja, zagrabi mimo v zrak in med bežeče železje, skloni se in pade. Vse zakriči kakor podivjano, zavornice zaškripljejo, lokomotiva zabučí in se ustavi, vozovi se šujejo med seboj in obtičijo črni in mirni. Žalovec je že mrtev.

